

Žužemberk – pomembni dogodki NOB 1941–1945

Žužemberk 1945

Žužemberk, levi breg, grad in ostanki usnjarne

Leta 1945 je šlo Nemcem samo še za to, da prek slovenskega ozemlja omogočijo umik svojih armad iz Bosne in Hrvaške. Bojne sile obeh strani so bile v Sloveniji v začetku leta v glavnem iste kot v drugi polovici leta 1944, samo Nemci so dobili nekaj okrepitev.

Spomladi leta 1944 so se odvijale za Žužemberk in Suho krajino najbolj divje in krvave borbe, kar jih je bilo v celotni NOB. V tem razdobju so se vsak dan menjavali gospodarji. Vmes so posegale zavezniške letalske sile, ki so lomile in uničevale odpor sovražnika.

Del Dvora

1. januarja je sovražnik ponoči s streljanjem vznemirjal partizane na desnem bregu Krke. 2. januarja se je poveljstvo mesta nastanilo v Cegelnici, 3 km od Žužemberka v smeri proti Dvoru, na desnem bregu Krke.

Most preko Krke na Dvoru

3. januarja je sovražno letalo ob 10. uri bombardiralo Rojčev most pri transformatorju. Odvrglo je dve bombi, ki pa nista zadeli mostu. Ob 11. uri je bombardiralo tudi most čez Krko pri Dvoru. Ponoči so se na Goli vrh pri Cvibljju pritihotapili domobranci, a so po nekaj streljih takoj odšli.

Po 7. januarju se je glavnina VII. korpusa premaknila v Suho krajino tako, da so bile enote XV. divizije razporejene po levem bregu Krke, enote XVIII. pa na desnem. Nadaljnjih deset dni je bila obojestranska aktivnost omejena le na manjše spopade.

18. januarja se je na desnem bregu Krke v Žužemberku nahajal partizanski jurišni bataljon.

19. januarja so v Žužemberk vdrli domobranci in Nemci, ki so ostali čez noč, v jutranjih urah pa so se umaknili.

Poveljevanje je bilo v tej operaciji tako organizirano, da je imel vsak domobranski bataljon poleg svojega slovenskega poveljnika tudi nemškega oficirja, ki je sprejemal vsa povelja polkovnih komandantov in jih izročal slovenskim poveljnikom v izpolnitev. Ti nemški oficirji so bili torej zvezni oficirji med domobranskimi enotami in nemškim nadrejenim poveljstvom, kontrolorji izpolnjevanja povelj in strokovni svetovalci.

Stranska vas

28. januarja je 12. brigada napadla Stransko vas, vendar je bil napad odbit.

29. januarja je 8. brigada ponovila napad, vendar prav tako ni v celoti uspel.

30. januarja je sovražnik vdrl iz Stranske vasi na odsek Stara gora – Primož in se spopadel z enotami XVIII. divizije, ki so sovražnika pognale v izhodišče.

1. februarja je 19 zavezniških letal z bombami in ognjem iz strojnic napadlo sovražno postojanko v Žužemberku, naslednjega dne pa so letala ponovno z raketnimi bombami obstreljevala sovražno postojanko v žužemberškem gradu. Istega dne je 8. brigada odbila sovražni izpad iz Stranske vasi.

Jama pri Dvoru, most čez Krko

3. februarja je 8. brigada ponovila napad na Stransko vas, druge enote XVIII. divizije pa so odbile izpad iz Žužemberka.

4. februarja sta 4. in 5. brigada napadli sovražno postojanko na Vinkovem vrhu. Napad ni povsem uspel, kot tudi ne napad 9. brigade na Stransko vas 6. februarja.

8. februarja so bile enote XVIII. divizije v hudih bojih na odseku Dvor–Jama–Stavča vas, jurišni bataljon pa je zopet napadel sovražne položaje pri Stranski vasi.

Tudi seniki in kozolci so dajali zavetje utrujenim borcem

Kmetova hiša

10. februarja je zavezniško letalstvo ponovno bombardiralo Žužemberk in sovražne položaje v Stranski vasi. Bombardirali so tudi Kmetovo hišo, kjer sta bila domobranski in nemški štab. Hiša je bila hudo poškodovana. Sovražnik ni utrpel izgub, ker se je štab štiri ure prej preselil v Mrvarjevo hišo.

Stranska vas, pogled z zahoda

10. februarja je Cankarjeva brigada napadla sovražnika v Stranski vasi. Sovražnika so napadali tri dni in ga zasuli z minami »partopov«, ki so jih izdelovali partizanski orožarji v Starih Žagah. Toda vsi napori so bili zaman. Čeprav so Nemci in domobranci utrpeli hude izgube, niso zapustili postojanke.

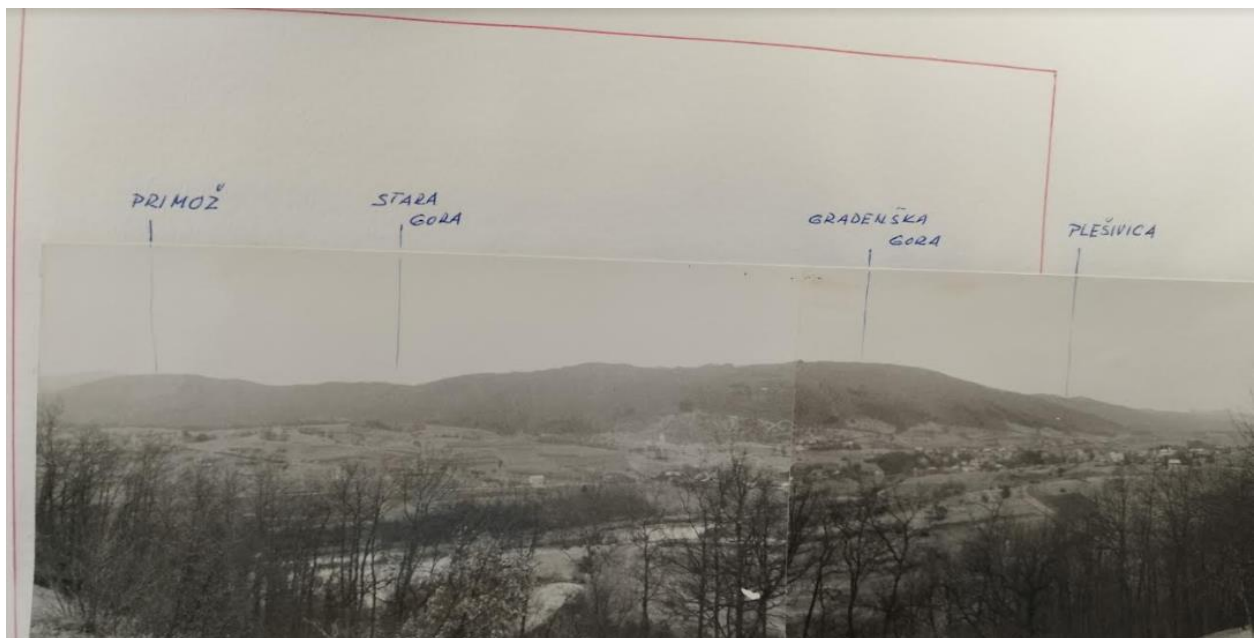
Jama pri Dvoru

13. februarja je 12. brigada odbila napad na Jama pri Dvoru, enajst zavezniških letal pa je ponovno obstreljevalo Stransko vas, Žužemberk, Cvibelj in Zafaro.

V Stranski vasi

Po dveh dnevih počitka je sovražnika v Stranski vasi (16. februarja) napadla Gubčeva brigada. V boj so odšli vsi trije bataljoni in jurišna četa. Ker so bili v Stranski vasi vsi bunkerji pod zemljo, se »partopi« niso obnesli. Kljub strahovitim eksplozijam, ki so vso noč pretresale ozračje, so ostali sovražnikovi bunkerji nepoškodovani. Proti jutru so se partizanske enote umaknile.

Po grebenih teh vzpetin je potekala »Jesenova bojna črta«

19. februarja so proti Suhi krajini krenili tudi Nemci in domobranci iz Kočevja. Med njimi je bilo tudi dvesto pripadnikov SS-a. Brigade so zasedle položaje na obronkih hribov od Lašč pa do Plešivice. »Jesenova bojna črta« je dobila ime po bivšem komandantu Jesenu – Vinku Mojškercu. Borci so si iz kamenja zgradili varne

bunkerje in v njih pričakali sovražnika. Ponoči z 21. na 22. februar je prišlo v Stransko vas mnogo vojakov, največ Čerkezov.

Ostanki bunkerjev na Jesenovi bojni črti

Ostanki bunkerjev na Primožu

Na Jesenovi bojni črti so si partizanski borci zgradili prave bunkerje, saj jim kamenja in lesa ni primanjkovalo. Stene bunkerjev so bile več kot meter debele in prav toliko visoke, na stene iz kamenja pa so borci polagali hrastova debla, ki so jih na debelo posipali s kamenjem. V zidovih so zijale odprtine – strelske line.

Veliko Lipje

Malo Lipje

22. februarja je sovražnik zjutraj napadel položaje Gubčeve brigade na Jesenovi bojni črti, a je bil napad krvavo odbit. Od tega dne dalje so bili boji na Jelenovi bojni črti skoraj vsak dan.
5. marca je prišla v Veliko in Malo Lipje Gubčeva brigada, ki je 8. marca na položajih zamenjala 8. brigado.

Gradenc

9. marca je začel sovražnik popravljati most čez Krko pod gradom. Istega dne je Gubčeva brigada rešila posadko ameriškega letala, ki se je s padali spustila iz gorečega letala. Letalo je treščilo na tla pri Gradencu. Rešili so deset Američanov.

V dneh od 10. do 13. marca je sovražnik poslal v boj na področju Suhe krajine več kot 2.000 mož, v tridnevnih hudih bojih pa je bil njegov napad s hudimi izgubami odbit.

3. aprila je ob 15. uri trinajst zavezniških letal bombardiralo sovražnikove položaje v Stranski vasi in Žužemberku.

Na tem prostoru za Stransko vasjo so pobili aretirane Žužemberčane

6. aprila so se sovražni vojaki s tanki prebili do vasi Gradenc, a so se morali zjutraj umakniti.

8. aprila je 14 zavezniških letal hudo bombardiralo Stansko vas in sovražnikove objekte v Žužemberku. Uničenih je bilo veliko hiš. Pogorela je tudi Lavričeva usnjarna pod gradom. Ponoči so ponovno bombardirali položaje v Stranski vasi.

Usnjarna pod gradom

Del Dvora, v ozadju Vinkov vrh

9. aprila so bataljoni 5. in 12. brigade ter jurišni bataljon XV. divizije, ki so v noči na 9. april prišli na levi breg Krke, napadli sovražno postojanko na Vinkovem vrhu, Velikem in Malem Lipovcu, Mačkovcu in Sadinji vasi. Po topniškem ognju, ki se je začel ob 6.30, je jurišni bataljon zavzel Vinkov vrh.

Porušena hiša na trgu

10. aprila so se v Suhi krajini še bolj razplamtele krvave borbe. Petnajst letal je ponovno bombardiralo Žužemberk.

11. aprila je šestnajst zavezniških letal močno bombardiralo Žužemberk in porušilo več hiš.

Most čez Krko pod transformatorjem

14. aprila je šestnajst zavezniških letal bombardiralo Žužemberk in položaje 32. domobranske čete.
4. maja so se Nemci začeli umikati iz Žužemberka. S seboj so vlačili tudi tanke.
5. maja so Nemci popravljali most pod gradom in most pod transformatorjem.
6. maja ni bilo v Žužemberku nobenega pripadnika sovražnikov vojske več.
10. maja so Žužemberk zasedli partizani in vzpostavili ljudsko oblast.

Hiša na desnem bregu Krke v Žužemberku, v katero so zapirali ujete skojevke

Umorjene skojevke, sestre Hotko – Ljuba, Sonja in Melita ter Anica Zalašek

Tik pred koncem vojne so domobranci zverinsko umorili petnajstletno Anico Zalašek skupaj s še 32 žrtvami iz Žužemberka in okolice. Med žrtvami je bilo trinajst mater in žena, devet mož ter deset mladinskih aktivistk in enajst letni otrok, ki so jih od januarja 1945 do 4. aprila 1945 mučili in s koli, noži, lopatami in krampi umorili domobranci na desnem in levem bregu Krke v Žužemberku.

19. januarja 1945 so umorili
Tilko Rojc (17 let)

20. januar 1945
Marija Drenšek (21)
Franc Helmih (42)

21. januar 1945
Ana Drenšek (63)

13. februarja 1945
Ana Završki (63)
Terezija Verce ((67)

14. februarja 1945

Franc Verce (67)

21. februarja 1945

Ljubico Debeljak (24)

24. februarja 1945

Stanislava Kelšina (61clet)

Dragislava Jeršeta (40)

Matildo Rojc (40)

Frančiško Dular (67)

Ana Šercelj (38)

Vera Ljudmilo Pirc (19)

Cecilija Škufca (26)

Alojzij Hotko (61)

Amalija Hotko (52)

Ljubica Hotko (20) ??

Sonja Hotko (20)

Melita Vida Hotko (17)

Anica Zalašček (15)

Marija Črnagoj (20)

Marija Avbelj (30)

Frančiška Henigman (53)

Mihaela Jerič(17)

Dragoslav Jerše (41)

6. marec 1945

Karolina Lesnik (40)

Jurij Lesnik (11)

4. april 1945

Franc Pirc (51)

Albin Pehani (42)

Anton Rus (43)

Franc Rus (35)

Amalija Smrke (noseča) (35)

Vir: Sistory, žrtve II. svetovne vojne

Aprila so Nemci in domobranci pomorili 34 Žužemberčanov, med njimi enajst letnega Jurčka Lesnika.

Zgodilo se je v zadnji pomladi vojne

Ob 50. obletnici pomora žužemberških žrtev - Slovenski dom 24. marca 1945: "Tolovaje bomo polagali k počitku..."

Najbrž marsikomu ni prav, da obujamo spomine na čas pred petdesetimi leti, ko je naša domovina v ruševinah in izmučena od prestanega gorja čakala tako težko pričakovano svobodo. A pravica je, da se prestano gorje ne pozabi in da se nikoli več ne

ponovijo grozote, ko je "brat moril Slovenca, brata." Koliko manj prelite krvi bi bilo, če bi se družno uprli strašnemu sovražniku fašizmu!

A najbrž res ni slovenske pokrajine, kjer bi ljudje toliko prestali med drugo svetovno vojno, kot je Suha

krajina, in ne slovenskega kraja, ki bi ga tolikokrat napadli in bi doživel tako črne dni, kot jih je Žužemberk. Kar 34-krat je bil napaden, 20-krat iz zraka. Osvoboditev je dočakal ves v ruševinah. V italijanskih in nemških taboriščih je bilo 210 krajanov, med njimi 10 otrok. Na spomeniku na Cviblju je vklesanih prek 1.150 imen rodoljubov, padlih za svobodo.

Danes bomo obudili spomine na najtežje dni v času od januarja do aprila 1945.

Domobranci, ki so spet postavili v trgu svojo močno postojanko, so v kratkih časovnih presledkih zverinsko pobili 10 deklet, 12 mater in žena, 8 moških in enega otroka. Skupaj torej 31 ljudi, civilistov brez orožja.

Prvi dve žrtvi sta padli 20. januarja 1945. To sta bili Ana Drenšek (52 let) in njena 20-letna hčerka Marija, ki so ju domobranci ubili v Budganji vasi. Svojec so ju 24. januarja pokopali na žužemberškem pokopališču.

Naslednje žrtve so padle 13. in 14. februarja. Prva od njih je bila Ana Završki (62 let), ki je šla iskat hrano h kmetom na Reber in so jo domobranci ubili 13. februarja v gnanju blizu vasi Reber. Naslednji dan dopoldne jo je šla iskat sosedja Terezija

Vence. Ker se tudi ona ni vrnila, ju je šel iskat Terezin mož France. Oba so ubili 14. februarja v Reberskih dilih. Vse tri so pokopali na žužemberškem pokopališču šele 3. junija 1945 z ostalimi najdenimi žrtvami.

Najhujši zločin pa se je zgodil 19. 21. in 22. februarja 1945, skoraj na pragu svobode, le da tega domači in krajanji dolgo niso vedeli. Zgodilo se je takole:

19. februarja so domobranci zaprili veliko Žužemberčanov, nekatere v Blažkovi hiši na desnem bregu Krke, druge v Motezovi hiši na levem bregu. Mnoge so samo zasilili in potem izpustili, za drugimi pa je izginila vsaka sled. To je bil ves aktiv mladih aktivistk, ki so zbirale hrano, zdravila in sanitetni material za partizanske bolnice, pisale parole, pripravljale proslave, krasile ob mitingih, pomagale starim in onemoglim... Nobena od teh ni nikoli imela pri sebi orožja. To so bile: Verica Pirc (19 let); tri sestre Hotko: Ljuba (25), Sonja (19), Melita (17); Anica Zalašček (15), Cilka Skufca (26), Tinka Roje (16), Mihaela Jerič (16), Marija Črnogoj (20) in Mimi Drenšek (20), ki so jo ubili že 20. januarja 1945 v Budganji vasi.

Ostali pobiti odrasli, tudi brez orožja, le da vsi na strani protifašistov, pa so bili: Ana Sercelj (36), Drago Jerše (40), Franciška Dular (67), Franciška Henigman (53), Marija Avbelj (30), Stanislav Kešlin (61), Matilda Roje (41), Alojz Hotko (61), Amalija Hotko (52) in Ljuba Debeljak (23 let).

Samo Ivanjstvi dni zatem so domobranci v Stavči vasi aretirali Karolino Lasnik, ki je pred njimi pribežala iz Trbovelj s svojim malim sinom Jurčkom. Zverinsko so ju ubili 6. marca 1945 v Stranski vasi.

Malce pred koncem vojne, 4. aprila 1945, so se domobranci spet znašli nad zavednimi Žužemberčani. Nekatere so samo zasilili in strašno pretepali, odpejali pa so Franca Pirca (51), Albina Peharja (42), Antona Rusa (43) in Franca (35) ter Amalijo Smrke (35). Tudi za temi je izginila vsaka sled. Ubili so jih 4. aprila 1945 na desnem bregu Krke.

Od 5. na 6. maj so Žužemberk zapustili zadnji domobranci, 10. maja pa so vkorakali partizani. Neizmerno srečo, da so končno rešeni gorja, je kalila vsak dan večja skrb za izginulimi. Če so jih res odpejali v nemško taborišče, kot so govorili domobranci, bi se morali vrniti tja do 20. maja ali pa bi od njih dobili vsaj kak glas.

Ker jih ni bilo, se je posebno v materah oglašal strah, da so jih domobranci v resnici pobili. Svoje izginulosti so začeli prekopavati večje kupe zemlje. Tja, k strebskim jarkom na desnem bregu Žužemberka, ki so jih zasuli domobranci, so začeli zahajati tudi psi in izpod zemlje vleči razpadajočo obleko, Svojec so od partizanov zahtevali, naj jarke odkopljejo. Drugače za drugim so izkopavali razmesarjena trupla, katere je dr. Debeljak pretesen identificiral.

Devetnajst krst z desnega brega in tri iz Rebrti, skupaj 22 trupel, so prepeljali na trg in jih 3. junija 1945 sprejemljivi gojdi prepeljali na pokopališče v Žužemberk, kjer jih je pokopal tedanji dekan Karel Grudovec.

Le kje so ostali cela družina, žena dr. Debeljaka in najmlajša, petnajstletna Anica Zalašček? Neka žena, doma s Krke, je namignila, naj kopljejo v zelniku na Cviblju ob robu gozda v bližini Morišč. Spet so svoglihi na partizansko komando in prosili, naj gredo kopat. Dolgo je trajalo, preden so trupla našli. Zaradi ilovnate zemlje so bila še zelo dobro ohranjena. Tudi te žrtve so bile, kot vsi ostali, pobite s topimi predmeti in raklani. V jami, kjer so ležale, so našli tudi bičevke, spleteno iz žic, s katero so jih tepli.

Brez kakih posebnih slovesnosti so jih naslednji dan, to je 4. junija 1945, pokopali na pokopališču. Na domobranci komandi (na desnem bregu) so prav tiste dni našli seznam, na katerem je bilo nad šestdeset imen nedolžnih ljudi, ki bi jih domobranci pobili 8. maja, pa so se k sreči morali tri dni pred tem za vedno umakniti.

Vse to je že del zgodovine, a živijo tudi še mnoge priče, ki se vsega spominjajo, zlasti so to svoji pobitih.

Odbor za informiranje pri občinskem odboru ZZB Novo mesto

SPOMIN - Del spomenika NOB na Cviblju pri Žužemberku

16 DOLENJSKI LIST

Št. 12 (2380), 23. marca 1995

Vir: Dolenjski list, marec 1995

Za svobodo je v letih 1941–1945 dalo svoje življenje 117 prebivalcev Žužemberka.

Viri:

Srečko Kodre, Vstaja v mojem kraju 1944.

Slavko Hotko, Krajevna kronika NOB.

Janko Jarc, Partizanski Rog.

Naša obramba, leto 1, št. 10, Novljan, Drugi napad na Žužemberk.

Tina Zupančič, Frata.

Rudi Pušenjak, Spomini proletarca.

Hinko Bratoš - Oki, Dnevnik partizana.

Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov. Del VI.

Občani: Franci Lavrič, Rezka Šušteršič, Jože Gliha, Jože Longar, Antonija Travnika, Fani Baša.

OO ZB za vrednote NOB Žužemberk, april 2023

Oznake: Žužemberk, 1945, QR koda, informacijska tabla, napad, zavezniška letala, bombardiranje, domobranci, Nemci, skojevke, 5. brigada, 12. brigada, 8. brigada, jurišni bataljon, bunkerji, Jesenova bojna črta, Cankarjeva brigada, ZB, NOB.